

Фізична освіта і спорт

УДК 796.011.3-075.875

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.16504050>

**До проблеми військово-патріотичного виховання та фізичної підготовки
студентської молоді у період Російсько-Української війни**

Присяжнюк Станіслав Іванович

доктор педагогічних наук, професор,
старший науковий співробітник Науково-дослідного центру проблем фізичного
виховання, спеціальної фізичної підготовки і спорту
Національного університету оборони України,
03049, м. Київ, проспект Повітряних Сил, 28, Україна,
<https://orcid.org/0000-0002-3017-0268>

Петрачков Олександр Валерійович

кандидат педагогічних наук, професор, полковник,
начальник НН інституту фізичної культури та спортивно-оздоровчих
технологій Національного університету оборони України,
03049, м. Київ, проспект Повітряних Сил, 28, Україна,
<https://orcid.org/0000-0002-2510-1209>

Оленєв Дмитро Геннадійович

доктор педагогічних наук, професор, полковник,
начальник Науково-дослідного центру проблем фізичного виховання,
спеціальної фізичної підготовки і спорту
Національного університету оборони України,
03049, м. Київ, проспект Повітряних Сил, 28, Україна,
<https://orcid.org/0000-0001-9685-725X>

Прийнято: 14.06.2025 | Опубліковано: 24.06.2025

Анотація. Існують наукові дослідження про фізичну підготовку військовослужбовців Збройних Сил України, які ґрунтуються на високому рівні фізичної підготовленості, зокрема, загальної і спеціальної витривалості, силової підготовки та активної адаптації до умов воєнного часу, на підвищеній стійкості їх організму до перенесення несприятливих чинників навколишнього середовища [5; 6; 8; 14; 15; 21-24 та ін.]. Тому й наукова публікація присвячена опису проведеного річного експерименту, його аналізу щодо визначення рівня військово-патріотичного виховання та фізичної підготовки студентської молоді у період Російсько-Української війни. Метою дослідження є порівняльний аналіз організації фізичного виховання студентської молоді та фізичної підготовки військовослужбовців перед повномасштабним вторгненням збройних сил РФ в Україну. Методи дослідження: аналіз основних державних документів і науково-методичної літератури; систематизація літератури, яка є доступною на різних наукових платформах; педагогічне спостереження за: 294 студентами (171 юнак, 123 дівчини) під час навчальної дисципліни «Фізичне виховання», 101 офіцером Збройних Сил України (79 осіб віком від 21 до 39 років і 22 – віком від 40 до 55 років) під час анкетного опитування, діяльність яких пов'язана з роботою у сфері фізичної підготовки і спорту із військовослужбовцями; вирахування середньоарифметичного; статистичні методи; обробка кількісних результатів методами математичної статистики; аналіз етапів фізичної підготовленості юнаків (n-171) і дівчат (n-123) 1-го курсу; аналіз результатів анкетного опитування офіцерів щодо: значення фізичних якостей для військовослужбовців ЗСУ (n-101), форм організації робіт із ФП військовослужбовців ЗСУ (n-101), кількості годин занять із ФП впродовж тижня у військовослужбовців ЗСУ (n-101), значення психофізичних і психофізіологічних якостей для військовослужбовців ЗСУ (n-101); розроблення авторської методики: щодо етапів фізичної підготовленості

юнаків (n-171) і дівчат 1-го курсу (n-123), для анкетного опитування офіцерів щодо значення фізичних якостей для військовослужбовців ЗСУ (n-101), для анкетного опитування офіцерів щодо форм організації робіт із ФП військовослужбовців ЗСУ (n-101), для анкетного опитування офіцерів щодо кількості годин занять із ФП впродовж тижня у військовослужбовців ЗСУ (n-101); для анкетного опитування офіцерів щодо значення психофізичних і психофізіологічних якостей для військовослужбовців ЗСУ (n-101).

Результати: послідовне висвітлення науково-дослідної роботи НПП Національного університету оборони України сприяли визначенню наукової новизни – вперше творчим колективом із фахівців фізичної підготовки та військово-патріотичного виховання зроблено одночасно порівняльний аналіз організації фізичного виховання студентської молоді та фізичної підготовки військовослужбовців перед повномасштабним вторгненням збройних сил РФ в Україну, використовуючи методи дослідження: паралельне педагогічне спостереження за 294 студентами ВНЗ і 101 офіцером ЗСУ, аналіз періодів дослідження / етапів (початок і кінець навчального року) фізичної підготовленості юнаків (n-171) і дівчат (n-123) 1-го курсу; аналіз результатів анкетного опитування офіцерів ЗСУ (n-101); розроблення авторської методики.

Співавторами наукової публікації на основі аналізу нормативних документів України, змісту навчальних програм із дисципліни «Фізичне виховання» у ВНЗ, науково-методичної літератури [1-25 та ін.], зроблено ряд висновків: 1) забезпечення якісного планування навчальної дисципліни «Фізичне виховання» керівництвом ЗВО сприяє: дотримання Законів України: «Про фізичку культуру і спорт», «Про вищу освіту», «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту»; дотримання Національної стратегії з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» (URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/42/2016#Text>); якісній підготовці НПП кафедр до проходження акредитацій; позитивному ставленню студентів до

дисципліни; прозорому проведенню профорієнтаційної роботи в закладах освіти; позитивному ставленню майбутніх воїнів до служби в армії, адже вони фізично та морально готові боронити нашу країну від ворожої навали; 2) процес фізичної підготовки в Інституціях СБОУ сприяє: поліпшенню фізичного розвитку та зміцненню здоров'я; підвищенню військово-спеціальної підготовки військовослужбовців; вихованню психічної стійкості та морально-вольових якостей; формуванню готовності військовослужбовців до перенесення екстремальних фізичних і психічних навантажень у період підготовки та ведення бойових дій; вдосконаленню бойової злагожденості військових підрозділів і т.д. [11; 14; 15; 17; 19; 20-24 та ін.].

У перспективах подальших наукових досліджень передбачено продовження наукового експерименту та доведення актуальності теми: «До проблеми військово-патріотичного виховання та рівня фізичної підготовки студентської молоді» в наступних наукових виданнях.

Ключові слова: Конституція України, законодавство України, студенти, фізичне виховання, фізична підготовка, військовий обов'язок, військовослужбовці ЗСУ, військова служба, педагогічний експеримент, методи дослідження.

On the problem of military-patriotic education and physical training of student youth during the Russian-Ukrainian war

Stanislav Prysiazhniuk

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Educational Scientific Institute of Physical Culture and Sports and Health Technologies, National Defence University named after Ivan Chernyakhovsky, Kyiv, 03049, Ukraine;

<https://orcid.org/0000-0002-3017-0268>

Oleksandr Petrachkov

Professor, Educational Scientific Institute of Physical Culture and Sports and Health Technologies, National Defence University named after Ivan Chernyakhovsky, Kyiv, 03049, Ukraine; <https://orcid.org/0000-0002-2510-1209>

Dmytro Oleniev

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Educational Scientific Institute of Physical Culture and Sports and Health Technologies, National Defence University named after Ivan Chernyakhovsky, Kyiv, 03049, Ukraine;
<https://orcid.org/0000-0001-9685-725X>

Abstract. *There are scientific studies on the physical training of servicemen of the Armed Forces of Ukraine, which are based on a high level of physical fitness, particularly general and special endurance, strength training, and active adaptation to wartime conditions, as well as on the increased resilience of their bodies to adverse environmental factors [5; 6; 8; 14; 15; 21-24, etc.]. Therefore, this scientific publication is devoted to describing a year-long experiment and its analysis aimed at determining the level of military-patriotic education and physical training of student youth during the Russian-Ukrainian war. The purpose of the study is a comparative analysis of the organization of physical education among students and the physical training of servicemen before the full-scale invasion of Ukraine by the armed forces of the Russian Federation. Research methods: analysis of main state documents and scientific-methodological literature; systematization of literature available on various scientific platforms; pedagogical observation of 294 students (171 male, 123 female) during the «Physical Education» course; a survey of 101 officers of the Armed Forces of Ukraine (79 aged 21-39 and 22 aged 40-55) whose activities are related to physical training and sports with military personnel; calculation of arithmetic mean; statistical methods; processing of quantitative results using mathematical statistics; analysis of physical fitness stages among first-year male ($n = 171$) and female ($n = 123$) students;*

analysis of the survey results of officers regarding: the importance of physical qualities for AFU servicemen ($n = 101$), forms of organizing physical training activities for AFU servicemen ($n = 101$), weekly hours of physical training among AFU servicemen ($n = 101$), the importance of psycho-physical and psycho-physiological qualities for AFU servicemen ($n = 101$); development of an original methodology: on stages of physical fitness for first-year male ($n = 171$) and female ($n = 123$) students; for the survey of officers on the importance of physical qualities for AFU servicemen ($n = 101$); for the survey on forms of organizing physical training activities ($n = 101$); on weekly hours of physical training ($n = 101$); and on the importance of psycho-physical and psycho-physiological qualities ($n = 101$).

Results: The consistent presentation of the research work of academic staff at the National Defense University of Ukraine facilitated the identification of scientific novelty: for the first time, a team of specialists in physical training and military-patriotic education conducted a simultaneous comparative analysis of the organization of physical education among student youth and physical training of servicemen before the full-scale invasion of Ukraine by the Russian armed forces, using research methods such as parallel pedagogical observation of 294 university students and 101 AFU officers; analysis of research periods/stages (beginning and end of the academic year) of physical fitness of first-year male ($n = 171$) and female ($n = 123$) students; analysis of survey results of AFU officers ($n = 101$); development of an original methodology.

The co-authors of the scientific publication, based on the analysis of normative documents of Ukraine, the content of university «Physical Education» curricula, and scientific-methodological literature [1-25, etc.], drew several conclusions: 1) High-quality planning of the «Physical Education» course by higher education institutions' administration contributes to: compliance with the Laws of Ukraine «On Physical Culture and Sports», «On Higher Education», «On Education», and «On Complete General Secondary Education»; adherence to the National Strategy on Health-Enhancing Physical Activity in Ukraine for the period up to 2025 «Physical activity – a healthy lifestyle – a healthy nation»

(URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/42/2016#Text>); high-quality preparation of academic staff for accreditation procedures; positive student attitudes towards the discipline; transparent implementation of career guidance activities in educational institutions; fostering a positive attitude of future soldiers towards military service, as they are physically and morally ready to defend the country against enemy aggression; 2) The physical training process in AFU institutions contributes to: improving physical development and strengthening health; enhancing military-specialized training of servicemen; developing psychological resilience and moral-volitional qualities; forming servicemen's readiness to endure extreme physical and psychological loads during preparation and combat operations; improving the combat cohesion of military units, etc. [11; 14; 15; 17; 19; 20-24, etc.].

Future research perspectives envisage the continuation of the scientific experiment and substantiation of the relevance of the topic «On the issue of military-patriotic education and the level of physical fitness of student youth» in subsequent scientific publications.

Keywords: Constitution of Ukraine, legislation of Ukraine, students, physical education, physical training, military duty, AFU servicemen, military service, pedagogical experiment, research methods.

Постановка проблеми. У статті 65 Конституції України написано: «Захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України». І у статті 68 КУ є: «Кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на право і свободи, честь і гідність інших людей. А незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності» [1].

В умовах повномасштабної війни з РФ, постійного натиску з боку агресора на Збройні Сили України в бойових та інших екстремальних ситуаціях, що створюють загрозу життю військовослужбовців, проблема будь-якої їх готовності до бойової та інших видів службової діяльності виходить на перший

план, у тому числі й фізична підготовленість як складова професійної готовності. Очевидним є той факт, що фізична підготовленість дає змогу військовослужбовцям бути впевненим у своїх можливостях, наполегливо і до кінця виконувати бойові завдання за призначенням. Форпостом оборони України виступають сухопутні війська Збройних Сил, які несуть найважчі фізичні труднощі (навантаження) під час проведення оборонних і контр наступальних боїв. Якість виконання завдань визначається сформованістю фізичної підготовленості особового складу, і насамперед, офіцерів.

Фізична підготовленість уможливорює успішно виконувати бойові та інші військово-професійні функції за призначенням відповідно до вимог сучасного бою та стійко переносити фізичні навантаження військово-професійної, у т.ч. й безпосередньо управлінської та бойової діяльності [15; 24].

Як відзначає О. Старчук, що формування фізичної підготовленості майбутніх фахівців як процес переходу їх організму з одного стану в інший, який відбувається за рахунок прогресивних функціональних, морфологічних і біохімічних змін у організмі [19].

На наш погляд, необхідно також додати психофізіологічні та психофізичні якості майбутнього фахівця і їх рівень валеологічного виховання. Разом із тим, необхідно враховувати рівень фізичної, психофізіологічної та психофізичної готовності студентської молоді, які нині є тим резервом для Збройних Сил України у період повномасштабної війни проти московського агресора [7; 9; 11; 16; 18; 21; 23; 25 та ін.].

Аналіз останніх досліджень і публікацій щодо проблеми військово-патріотичного виховання та фізичної підготовки студентської молоді у період широкомасштабного вторгнення РФ в Україну займає одне з провідних місць в офіцерів-викладачів навчальних закладів із посиленою військово-фізичною підготовкою, науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів, українських науковців і т.д. («Аналіз фізичної підготовленості офіцерів Збройних Сил України під час повномасштабних бойових дій», 2023

(О. Петрачков, В. Суспо, Є. Кирпенко); «Біомеханіка з основами кінезіології – важливий освітній компонент програми для здобувачів вищої освіти спеціальності 017 «Фізична культура і спорт» в умовах ВВНЗ», 2025 (О. Юденко, Д. Оленев, К. Кішлалі); «Військово-патріотичного виховання учнівської та студентської молоді, курсантів у спортивному гуртку «Бойовий хортинг» в умовах воєнного стану», 2022 (З. Діхтяренко, Е. Єрмоменко); «Критерії та показники оцінювання сформованості фізичної готовності майбутніх офіцерів механізованих військ сухопутних до професійної діяльності», 2022 (О. Петрачков, Д. Коновалов); «Мотиваційні пріоритети у вихованні почуття національної самосвідомості учнів, студентів і курсантів засобами бойового хортингу», 2024 (О. Отравенко, З. Діхтяренко, Е. Єрмоменко); «Особливості дистанційного навчання у підготовці військових фахівців з фізичної підготовки і спорту», 2023 (Д. Оленев, В. Шемчук); «Ціннісно-мотиваційний компонент діагностувальної компетентності майбутніх офіцерів-фахівців фізичної підготовки і спорту, 2022 (О. Петрачков, О. Дубровська); «Стан здоров'я та рівень фізичної підготовленості студентів першого курсу закладів вищої освіти», 2022 (С. Присяжнюк, Д. Оленев); «Сутність і зміст фізичної готовності майбутніх офіцерів сухопутних військ до професійної діяльності», 2022 (В. Ягупов, Д. Коновалов); «Фізичний розвиток особистості», 2024 (О. Хацаюк, З. Діхтяренко, О. Шило); «Фізична підготовка у військах», 2017 (В. Барков, С. Глазунов, С. Жембровський, О. Петрачков, Д. Погребняк, Г. Сухорада, Ю. Фіногенов) та ін. [1-25 та ін.].

Так, досвід ведення бойових дій Збройних Сил України під час відбиття збройної агресії РФ переконливо свідчить, що фізична підготовленість військовослужбовців до подолання фізичних і психічних навантажень, які виникають у процесі навчально-бойової діяльності, суттєво впливає на боєздатність підрозділів і військових частин. Важливу роль у забезпеченні цієї боєготовності відіграє спеціальна фізична підготовка, яка спрямована на набуття та удосконалення військово-прикладних знань, вмінь і навичок

військовослужбовців із застосування відповідних фізичних вправ та дій [8].

Нині існують дані щодо численних досліджень про фізичну підготовку військовослужбовців Збройних Сил України, які ґрунтуються на високому рівні фізичної підготовленості, зокрема, загальної і спеціальної витривалості, силової підготовки та активної адаптації до умов воєнного часу, на підвищеній стійкості їх організму до перенесення несприятливих чинників навколишнього середовища [5; 6; 8; 14; 15; 21-24 та ін.].

У сучасних умовах реформування Збройних Сил України та їх поступового переходу до сумісності зі стандартами підготовки військовослужбовців країн НАТО, особливої актуальності набуває процес керівництва, організації та проведення практичних заходів бойової підготовки. Важлива роль у вирішенні цих завдань, поєднанні теорії з практикою відводиться командирам усіх рівнів управління, спеціалістам фізичної підготовки і спорту під час організації процесу фізичного вдосконалення військовослужбовців [8; 14; 21]. На актуальності вирішення цього важливого завдання наголошується у Наказі Міністерства оборони України від 13.05.2016 № 257 «Про затвердження Концепції розвитку фізичної підготовки і спорту у Збройних Силах України на період до 2020 року», в якому одним із пріоритетних принципів виступає прикладна складова фізичної підготовки, яка досягається: концентрацією зусиль на формуванні і розвитку найбільш важливих військово-прикладних навичок і вмінь, а також функціональних і рухових якостей; пріоритетним використанням фізичних вправ, що відображають особливості військово-професійної діяльності військовослужбовців видів ЗСУ і родів військ; включенням до змісту занять із фізичної підготовки військово-прикладних вправ, прийомів і дій; створення режиму фізичних і психологічних навантажень, які відповідають рівню напруження військовослужбовців у ході бойової діяльності (URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0257322-16#Text>). В іншому Наказі МОУ від 28.12.2022 № 452 «Про затвердження Концепції розвитку фізичної підготовки і спорту в системі Міністерства оборони України» зазначається, що фізична

підготовка і спорт у системі Міноборони виконують низку функцій. До загальних відносяться: світоглядна, виховна, освітня, розвиваюча, видовищна, рекламна, комунікативна, комерційна, стимулююча, оздоровчо-гігієнічна, загально-культурна, методологічна. Серед специфічних: змагальна, гедоністична, нормативна, престижна, прикладна функції, а також функція «відволікання» (URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0452322-22#Text>).

Фізична підготовка у Збройних Силах України – це цілеспрямований керований процес фізичного виховання військовослужбовців, який здійснюється з урахуванням особливостей їх військово-професійної діяльності і є одним із головних предметів бойової підготовки, важливим елементом боєздатності органів військового управління, військових частин і підрозділів; вона спрямована на забезпечення фізичної готовності особового складу до виконання службово-бойових і професійних завдань за призначенням [2; 14; 15; 20; 21; 23; 24 та ін.].

Сучасна демографічна ситуація в Україні, яка за висновками ЮНЕСКО є країною вимираючого етносу, зростання рівня захворюваності населення, відставання українців за показниками тривалості життя у порівнянні з населенням провідних країн світу, зумовлюють необхідність першочергового вирішення проблеми щодо зміцнення здоров'я людини – найвищої соціальної цінності. Реалії сучасності: понад 20 % територій України спустошено під час дії воєнного стану та понад 8 млн. осіб виїхало за межі країни від початку війни (із них понад 4,5 млн. чоловіків призовного віку) – демографічна ситуація стає трагедією відродження нації. За таких обставин особливу роль відіграє щоденне ведення здорового способу життя, важливим чинником якого є – рухова активність, психофізична і психофізіологічна підготовленість молоді України [9; 11; 16; 17; 18 та ін.]. Тому під час вивчення навчальних дисциплін, наприклад, «Фізичне виховання», «Теорія і методика фізичного виховання», «Теорія і методика здоров'я» та ін. студентську молодь навчають і привчають дотримуватися ведення здорового способу життя, хоча, багато ЗВО це робить із

дитячих років.

Більшість фахівців України вважає, що справжній рівень фізичної та психофізичної підготовленості випускників закладів вищої освіти не відповідає сучасним вимогам життєдіяльності, промисловості та Збройних Сил України в умовах воєнного часу. Ця тенденція була підтверджена: і під час морфологічного аналізу стану здоров'я та фізичної підготовленості студентів ЗВО України; професійних захворювань; травматизму в представників екстремальних, масових і творчих професій; у майбутніх офіцерів і т.д. Але, результатом зростання рівня технізації, комп'ютеризації навчання та умов праці мало мати поліпшення здоров'я з кожним наступним поколінням. І тут проявляється багато чинників, про які раніше науковці писали: гіподинамія; нераціональне і незбалансоване харчування; збільшення негативного інформаційного потоку; під час війни зростання нервово-психічних напружень; природні катаклізми; регіональні конфлікти і т.д. Все це сприяє омолодженню багатьох хвороб, які раніше були властиві лише людям старших вікових категорій.

Таким чином, під час дії воєнного стану і у після воєнний час (посилити роботу в різноманітних військово-патріотичних гуртках), фізична культура і її складова – фізичне виховання у закладах освіти повинні набувати особливого значення: орієнтація на творче засвоєння фізичної культури $\Rightarrow$ фізичного виховання $\Rightarrow$ фізичної підготовки майбутнім фахівцем, воїном Збройних Сил України, Національної гвардії України, різних Інституцій СБОУ, що потребує впорядкованої системи впливу на його інтелектуальну, емоційно-вольову і практичну діяльність. Тоді фізичну культуру та фізичне виховання можна розглядати як рекреаційно-відновлювальні навчальні дисципліни; як важливий засіб формування особистості; виховання громадянина; майбутнього фахівця і захисника Вітчизни; цілеспрямований педагогічний процес; залучення школярів і студентської молоді до цінностей загальнолюдської фізичної культури; відродження національних традицій і т.д. Поліпшення якості занять із фізичного виховання сприяє: уникнення значних фінансових витрат, пов'язаних із

збереженням здоров'я; якісного проведенню молоддю вільного позааудиторного часу і т.д.

Одним із дієвих методів фізичної підготовки студентської молоді у період широкомасштабного вторгнення РФ в Україну – є їх навчання подолання перешкод, що передбачене у формах організації фізичної підготовки: навчальних заняттях, ранковій фізичній зарядці, спортивно-масовій роботі, фізичному тренуванні у процесі навчально-бойової діяльності і самостійній підготовці. За висновками В. Шемчука, О. Петрачкова, Н. Вербина, С. Жембровського ... тренування на смузі подолання перешкод сприяє підвищенню військово-прикладних рухових навичок військовослужбовців, розвитку витривалості, сили, швидкості і спритності, необхідних військовослужбовцям у сучасному бою [2; 21; 22].

Погоджуємося з дослідженнями В. Ягупова [24] щодо розуміння фізичної готовності майбутніх офіцерів до військово-професійної діяльності через ціннісно-мотиваційний, когнітивний, поведінково-діяльнісний, індивідуально-психічний і суб'єктний компоненти. ... Необхідно цілеспрямовано формувати в майбутніх офіцерів фізичну готовність як важливий компонент їх професійної готовності до військово-професійної діяльності, як військових професіоналів СВ ЗС України.

Згідно Інструкції з фізичної підготовки в системі Міністерства оборони України затвердженої наказом МОУ від 05.08.2021 № 225 фізична підготовка військовослужбовців проводиться під керівництвом начальника фізичної підготовки і спорту певного військового підрозділу (URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1289-21#Text>).

Тому вважаємо за необхідне подати перелік основних понять, що віддзеркалюють назву наукової публікації: військово-патріотичне виховання, військово-прикладна фізична підготовка, військово-прикладна психофізіологічна підготовка, військово-прикладні фізичні вправи, психофізіологічна підготовленість, психофізична підготовленість,

психофізіологічна і психофізична сумісність, фахівець фізичної підготовки і спорту, фізична підготовка, фізичні якості тощо. Отже, наведемо визначення деяких понять:

- *військово-патріотичне (національно-патріотичне) виховання:*

1) складова частина системи виховання у державі, яке спрямоване на формування у громадян готовності і здатності до оборонних дій щодо захисту Батьківщини; 2) військово-патріотичне виховання є комплексною, системною і цілеспрямованою діяльністю органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, школи, інших соціальних інститутів щодо формування в молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності й любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку щодо захисту національних інтересів, цілісності й незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної і соціальної держави.

Тобто, основою військово-патріотичного виховання є формування у допризовної молоді відповідального ставлення до майбутньої військової служби в Збройних Силах України й виховання постійної готовності до захисту Української держави [11; 21];

- *військово-патріотичне виховання в системі Міноборони* є цілеспрямованою, систематичною, організованою та послідовною діяльністю щодо формування у військовослужбовців, працівників та державних службовців патріотизму через виховання високих громадянських, моральних, психологічних, військово-професійних і фізичних якостей, необхідних для реалізації їх інтелектуального та творчого потенціалу в інтересах всебічного розвитку суспільства і Збройних Сил України, а також забезпечення готовності до сумлінного виконання військового обов'язку та захисту суверенітету, незалежності та територіальної цілісності України (<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0554322-24#Text>);

– *військово-прикладні рухові вміння:* це спроможність

військовослужбовців застосовувати сформовані навички для раціонального вирішення поставлених рухових завдань у різних умовах, що змінюються;

– **військово-прикладні рухові навички**: доведені до автоматизму практичні дії військовослужбовців, що виконуються відповідно до поставлених завдань;

– **військово-прикладна психофізіологічна підготовка**: це процес формування психофізіологічних якостей, що забезпечує необхідний для ефективної життєдіяльності і професійної діяльності військовослужбовців рівень в умовах воєнних дій та стану їх здоров'я;

– **військово-прикладна психофізична підготовка**: це процес формування фізичних і психічних якостей військовослужбовців для вирішення конкретних завдань визначених у конкретних бойових ситуаціях;

– **військово-прикладні фізичні вправи**: це такі рухові дії або їхня сукупність, що спрямовані на реалізацію завдань ВППФП і підібрані на основі їх принципів та критеріїв;

– **психофізіологічна підготовленість**: результат психофізіологічної підготовки, що забезпечує необхідний чи запланований рівень надійності, працездатності і стану здоров'я військовослужбовця;

– **психофізична підготовленість**: результат психофізичної підготовки, що забезпечує необхідний чи запланований рівень розвитку визначених психофізичних якостей і навичок, що відображає рівень розвитку фізичних та психічних якостей військовослужбовця, його працездатність і фізичний розвиток;

– **психофізіологічна і психофізична сумісність**: здатність узгоджувати свої дії, взаємини і фізичні зусилля з іншими членами військового підрозділу у різних видах спільної воєнної (бойової) діяльності;

– **фізична підготовка**: складова частина загальної системи навчання та виховання військовослужбовців, яка спрямована на забезпечення їх фізичної готовності до професійної діяльності (URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1289-21#Text>).

Успіх у результатах бойових дій у значній мірі залежить від фізичного стану військовослужбовців, основними складовими якого є фізичний розвиток, функціональний стан організму та фізична підготовленість. Разом із тим, як свідчать наукові дослідження, рівень фізичної підготовленості військовослужбовців не завжди відповідає необхідним вимогам і в багатьох випадках є недостатнім для виконання завдань за призначенням [14].

Основою професійної підготовки військовослужбовців є: високий рівень розвитку рухових якостей; сформованості військово-прикладних рухових навичок [20].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Творчий колектив із фахівців фізичної підготовки та військово-патріотичного виховання пропонує: на основі аналізу останніх наукових досліджень і публікацій [1-25 та ін.], Міністерству освіти і науки України та керівникам закладів вищої освіти збільшити кількість річних годин і років вивчення навчальних дисциплін: «Фізична культура» і «Фізичне виховання»; обов'язково передбачити з навчальної дисципліни «Фізичне виховання» диференційований залік після кожного семестру; взяти за основу Наказ Міністерства освіти і науки України від 05.06.2006 року № 439 «Про вдосконалення роботи з фізичного виховання у вищих навчальних закладах України» – це сприятиме покращенню рівня військово-патріотичного виховання та фізичної підготовленості в майбутньої студентської молоді.

Метою наших наукових досліджень є порівняльний аналіз організації фізичного виховання студентської молоді та фізичної підготовки військовослужбовців перед повномасштабним вторгненням збройних сил РФ в Україну.

Організація та проведення наукових досліджень. Дослідження проводилося впродовж 2017/2018 н. р. За цей час прийняло участь 294 студенти (171 юнак, 123 дівчини) першого курсу Державного університету телекомунікацій, Київського національного університету будівництва і

архітектури та Національного університету біоресурсів і природокористування України. Особливість проведення річного наукового дослідження характеризувалося тим, що у кожному із трьох ЗВО є своя специфіка щодо проведення навчального процесу з фізичного виховання, а саме: у ДУТ практичні заняття з фізичного виховання студенти здебільшого відвідували лише на 1 курсі один раз на тиждень за своїм бажанням без заліку наприкінці кожного семестру; у КНУБА – окрім одного практичного заняття на тиждень ще додатково заняття самостійної підготовки під керівництвом викладача, а після кожного семестру на 1 та 2 курсах заліки були диференційовані; у НУБіП України практичні заняття з фізичного виховання проводилися один раз на тиждень, а після кожного семестру на 1 та 2 курсах студенти здавали звичайні заліки.

Науково-педагогічними працівниками кафедр були визначені тестові вправи, що характеризували фізичні якості: витривалість, швидкість, силу, гнучкість, спритність і швидкісно-силову т.д. (табл 1, 2).

Другий етап річного наукового дослідження – проведення анкетного опитування офіцерів, які працювали впродовж 2017/2018 н.р. у сфері фізичної підготовки і спорту зі військовослужбовцями, зокрема: 79 офіцерів віком від 21 до 39 років та 22 офіцери віком від 40 до 55 років (табл 3, 4, 5, 6).

Результати досліджень та їх обговорення. Формування у студентів пізнавальних вмінь і навичок під час занять із фізичного виховання відбувається поетапно (розвиток рефлексивної здатності, творчого типу мислення, здатність правильно працювати з інформацією і т.д.) у відповідності із вирішенням навчальних завдань різного типу: репродуктивних, продуктивних, евристичних, проблемних, психологічних, педагогічних тощо.

Сьогодні на державному рівні не достатньо розглядаються питання пріоритетів розвитку фізичної культури та спорту в Україні, є ряд проблем щодо реформування галузі, вдосконалення системи підготовки допризовної молоді, розвитку рухової активності різних категорій і верств населення, ведеться розробка та реалізація комплексних заходів щодо пропаганди фізичної культури

і спорту тощо [9; 16; 17; 18].

Таблиця 1

Аналіз етапів фізичної підготовленості юнаків 1-го курсу (n-171)

Період дослідження / етапи	Стат. показники	Біг на 60 (с)	Біг на 1000 м (хв.с)	Підтягування на перекладні (р.)	Піднімання тулуба в сид за 30 с (р.)	Стрибок у довжину з місця (см)	«Човниковий» біг 4х9 м (с)
ДУТ (n-35)							
Початок навчального року	М	9,1	4,15	5,8	22,8	210,4	9,7
	± m	0,05	0,07	0,70	0,37	2,89	0,06
Кінець навчального року	М	9,4	4,30	7,1	22,4	208,6	9,8
	± m	0,06	0,06	0,65	0,32	2,54	0,05
	t	5,00	2,14	1,94	1,17	0,66	1,66
	p	> 0,001	> 0,01	> 0,01	> 0,05	> 0,05	> 0,01
КНУБА (n-45)							
Початок навчального року	М	9,0	3,52	9,3	24,3	222,9	9,7
	± m	0,08	0,09	0,82	0,63	2,42	0,09
Кінець навчального року	М	8,7	3,39	12,9	27,9	235,7	9,3
	± m	0,06	0,07	0,53	0,47	1,57	0,07
	t	4,28	1,62	5,37	6,54	6,43	5,00
	p	< 0,001	> 0,01	< 0,001	< 0,001	< 0,001	< 0,001
НУБіП України (n-91)							
Початок навчального року	М	9,2	4,38	11,5	19,4	232,2	9,2
	± m	0,07	0,13	0,43	0,97	1,52	0,05
Кінець навчального року	М	9,0	3,49	12,3	24,9	233,3	9,0
	± m	0,05	0,09	0,46	0,53	1,84	0,05
	t	3,33	8,09	1,77	7,33	0,65	4,00
	p	< 0,001	< 0,001	> 0,01	< 0,001	> 0,05	< 0,001

У наведених таблицях 1 та 2 розглядається вплив навчального процесу з фізичного виховання у різних ЗВО м. Києва на динаміку фізичної підготовленості студентів. Зокрема, як показали результати проведених досліджень, у юнаків із одного ВНЗ на кінець навчального року практично не відбулося позитивної динаміки у фізичній підготовленості, а навпаки – показники навіть дещо знизилися (табл 1). Це свідчить про те, що система

навчальних занять із фізичного виховання, що передбачала на добровільному відвідуванні практичних занять не відповідає вимогам, які висуває сьогодення до фізичної підготовленості юнаків, особливо у період воєнного стану в Україні.

В інших ЗВО на кінець навчального року виявилась позитивна динаміка майже в усіх тестових вправах, що підтверджується високим ступенем статистичної вірогідності ($p < 0,001$), за виключенням бігу на 1000 м у юнаків. Отже, все-таки, позитивна динаміка спостерігається.

Таким чином, позитивна динаміка у тестових вправах підтверджується тим фактом, на наш погляд, що юнаки ЗВО готувалися до здачі заліків наприкінці кожного семестру. Особливо це стосується юнаків КНУБА, тому що у цьому закладі студенти здають диференційований залік. Цей факт слугував додатковим стимулом.

Подібна ситуація спостерігається і у дівчат усіх ВНЗ. На кінець навчального року результати половини тестових вправ (біг на 60 м (с); біг на 500 м (хв.с); згинання і розгинання рук в упорі лежачи (р.); піднімання тулуба в сід за 30 с (р.); стрибок у довжину з місця (см); «човниковий» біг 4x9 м (с) мали позитивні зміни (табл. 2).

Результати проведеного наукового експерименту показали, що визначальну роль у позитивних змінах як у юнаків, так і в дівчат КНУБА і НУБіП України відіграв чинник – студенти серйозно віднеслися до навчальних занять із фізичного виховання та підготовки до здачі заліків. Отже, заліки відіграли вагоме значення для студентів під час всього навчального процесу з фізичного виховання. Пропозиція: для стимулу ЗВО запровадити іспити по завершенню навчальної дисципліни «Фізичне виховання».

Таблиця 2

Аналіз етапів фізичної підготовленості дівчат 1-го курсу (n-123)

Період дослідження / етапи	Стат. показники	Біг на 60 м (с)	Біг на 500 м (хв.с)	Згинання і розгинання рук в упорі лежачи (р.)	Піднімання тулуба в сід за 30 с (р.)	Стрибок у довжину з місця (см)	«Човниковий» біг 4x9 м (с)
ДУТ (n-28)							
Початок навчального року	М	10,8	2.22	9,6	20,0	165,4	11,0
	± m	0,13	0,07	0,49	0,52	2,33	0,13
Кінець навчального року	М	11,1	2.31	9,3	18,1	163,1	11,3
	± m	0,09	0,08	0,57	0,43	2,17	0,07
	t	2,72	1,12	0,56	4,04	1,02	3,00
	p	> 0,01	> 0,05	> 0,05	> 0,001	> 0,05	> 0,01
КНУБА (n-58)							
Початок навчального року	М	10,5	2,12	10,7	21,6	168,5	10,9
	± m	0,10	0,04	0,55	0,52	2,31	0,09
Кінець навчального року	М	10,1	2,07	12,4	24,3	173,7	10,4
	± m	0,07	0,06	0,47	0,57	2,39	0,07
	t	4,44	1,00	3,33	5,00	2,21	6,25
	p	< 0,001	> 0,05	< 0,001	< 0,001	< 0,05	< 0,001
НУБіП України (n-37)							
Початок навчального року	М	10,7	2.30	20,5	15,7	163,7	10,8
	± m	0,08	0,04	1,04	0,39	3,15	0,21
Кінець навчального року	М	10,2	2.16	21,7	21,9	169,9	10,5
	± m	0,06	0,07	0,51	0,41	2,35	0,08
	t	7,14	2,33	1,55	15,5	2,25	2,14
	p	< 0,001	< 0,01	> 0,02	< 0,001	< 0,05	< 0,05

Другий етап річного наукового дослідження – аналіз анкетного опитування офіцерів Збройних Сил України діяльність яких пов'язана з роботою у сфері фізичної підготовки і спорту із військовослужбовцями (табл. 3, 4, 5, 6).

Одним із напрямів їх роботи – є розвиток у військовослужбовців під час занять із фізичної підготовки фізичних якостей (сила, витривалість, швидкість, гнучкість, спритність і швидкісно-силова). Ці фізичні якості життєво необхідні військовослужбовцям, особливо під час бойових ситуацій. Адже, від них залежить якісне виконання військовослужбовцем бойового завдання,

збереження власного життя і життя побратимів.

Найбільшого значення розвитку та удосконаленню фізичних якостей (сили і спритності) надають офіцери віком 21-39 років (табл. 3). Їх показники переважають відповідям офіцерів віком 40-55 років. Аналіз анкетного опитування офіцерів віком 21-39 років підтверджується високим ступенем статистичної вірогідності від $p < 0,01$ до $p < 0,001$. Ця категорія офіцерів також приділяє розвитку та удосконаленню й інших фізичних якостей у військовослужбовців.

Таблиця 3

Порівняльна характеристика результатів анкетного опитування офіцерів щодо значення фізичних якостей для військовослужбовців ЗСУ (n-101)

Категорія опитаних	Стат. показ.	Вік	Стаж роботи у сфері ФПіС	Фізичні якості та к-сть балів				
				сила	витри-валість	швид-кість	гнуч-кість	сприт-ність
Офіцери віком 40-55 років (n-22)	M	45,6	14,7	7,9	9,2	7,5	5,7	6,7
	$\pm m$	0,88	1,87	0,44	0,40	0,45	0,48	0,53
Офіцери віком 21-39 років (n-79)	M	29,8	4,78	8,8	9,6	8,0	6,31	7,66
	$\pm m$	0,65	0,53	0,14	0,11	0,16	0,20	0,17
	t	20,8	8,11	3,10	1,60	1,66	1,81	2,85
	p	< 0,001	< 0,001	< 0,001	> 0,05	> 0,01	> 0,01	< 0,01

Другий напрям нашого наукового експерименту передбачав визначити найнеобхідніші, за висновками офіцерів ЗСУ, форми організації робіт із фізичної підготовки в умовах воєнного стану в Україні (табл. 4). Офіцери віком 21-39 років випереджають старших своїх колег. По усіх показниках вони більш прогресивно ставляться до фізичної підготовки. Зокрема, їх перевага у поглядах щодо таких форм як навчальні заняття, спортивно-масова робота та супутнє тренування в процесі бойової підготовки значно переважають відносно їх старших колег, що й підтверджується високим ступенем статистичної вірогідності, за виключенням ранкової гімнастики та самостійного тренування. Однак, високі показники щодо військово-патріотичного виховання під час усіх

форм робіт (навчальні заняття, спортивно-масова робота, ранкова гімнастика, супутнє тренування, самостійне тренування та ін.) показали офіцери віком 40-55 років.

Таблиця 4

Порівняльна характеристика результатів анкетного опитування офіцерів щодо форм організації робіт із ФП військовослужбовцями ЗСУ (n-101)

Категорія опитаних	Стат. показ.	Вік	Стаж роботи у сфері ФПіС	Форми роботи				
				Навчальні заняття	Спортивно-масова робота	Ранкова гімнастика	Супутнє тренування	Самостійне тренування
Офіцери віком 40-55 років (n-22)	M	45,6	14,7	7,8	7,1	7,2	6,8	7,0
	$\pm m$	0,88	1,87	0,60	0,53	0,50	0,53	1,20
Офіцери віком 21-39 років (n-79)	M	29,8	4,78	9,13	8,63	7,63	7,7	7,7
	$\pm m$	0,65	0,53	0,14	0,16	0,23	0,22	0,86
	t	20,8	8,11	3,24	4,28	1,08	2,10	0,66
	p	< 0,001	< 0,001	< 0,001	< 0,001	> 0,05	< 0,05	> 0,05

Наступний етап наукового експерименту передбачав визначення офіцерами ЗСУ оптимальної кількості годин занять із фізичної підготовки впродовж тижня. На наш погляд доцільно приділяти 6 годин на тиждень для фізичної підготовки. У цьому випадку наукове бачення співавторів публікації співпадає з відповідями офіцерів віком 21-39 років. Такий підхід надає військовослужбовцям день відпочинку після інтенсивних тренувань, щоб на наступний день під час занять організм був спроможний активно «включатися» у роботу.

Наші експериментальні дослідження на курсантах НУОУ довели, що чотири години на тиждень недостатньо, а 5-10 годин на тиждень – зайве. Адже, у першому випадку мало, а в другому – нереально. Оскільки, є ще й інші практичні дисципліни, які необхідно якісно опановувати (табл. 5).

Таблиця 5

Порівняльна характеристика результатів анкетного опитування офіцерів щодо кількості годин занять із ФП впродовж тижня у військовослужбовців ЗСУ (n-101)

Категорія опитаних	Стат. показ.	Вік	Стаж роботи у сфері ФПіС	Кількість годин на тиждень		
				4 години	6 годин	5-10 годин
Офіцери віком 40-55 років (n-22)	М	45,6	14,7	12 (54,5 %)	6 (27,3 %)	4 (18,2 %)
	± m	0,88	1,87			
Офіцери віком 21-39 років (n-79)	М	29,8	4,78	34 (42,5 %)	34 (42,5 %)	10 (12,5 %)
	± m	0,65	0,53			
	t	20,8	8,11	-9,3 %	+13,8 %	-4,5 %
	p	< 0,001	< 0,001			

Останній етап наукового експерименту – анкетне опитування на тему «Значення психофізичних і психофізіологічних якостей для військовослужбовців ЗСУ» (табл. 6). Дане дослідження є надзвичайно важливим і актуальним, особливо у період Російсько-Української війни.

Таблиця 6

Порівняльна характеристика за результатами анкетного опитування офіцерів щодо значення психофізичних і психофізіологічних якостей для військовослужбовців ЗСУ (n-101)

Категорія опитаних	Стат. показ.	Вік	Стаж роботи у сфері ФПіС	Психофізичні і психофізіологічні якості					
				впевненість	мотивація досягнення	ціле спрямованість	психічна витривалість	інтуїція	інтелект
Офіцери віком 40-55 років (n-22)	М	45,6	14,7	8,6	8,5	8,2	8,4	6,2	6,2
	± m	0,88	1,87	0,45	0,43	0,44	0,45	0,55	0,55
Офіцери віком 21-39 років (n-79)	М	29,8	4,78	8,96	9,07	8,83	8,84	6,93	8,17
	± m	0,65	0,53	0,14	0,13	0,14	0,14	0,22	0,20
	t	20,8	8,11	1,0	1,78	2,06	1,66	2,36	5,26
	p	< 0,001	< 0,001	> 0,05	> 0,01	< 0,05	> 0,01	< 0,02	< 0,001

Проводячи аналіз показників у Таблиці 6, спостерігається позитивна перевага поглядів офіцерів віком 21-39 років. Вони надають великого значення вихованості / сформованості всіх якостей, відносно своїх колег старшого віку.

Особливо це показово спостерігається під час виховання якостей, як цілеспрямованість, інтуїція та інтелект. Але, високі показники показали офіцери віком 40-55 років щодо вихованості / сформованості якостей: мислення (інтуїтивне, критичне, креативне (творче) і т.д.), воля (наполегливість, сміливість, рішучість, терпіння і т.д.), увага (інтелектуальна, сенсорна, довільна і т.д.), пам'ять (семантична, процедурна, епізодична і т.д.) та функціональний стан (допустимий, неприпустимий, адаптація, напруження, виснаження і т.д.).

Нині командування Збройних Сил України приділяє особливого значення психофізичній і психофізіологічній підготовці військовослужбовців. Справа у тому, що ці якості майже не виховуються / не формуються у студентів. Адже, сучасні здобувачі освіти – це майбутні воїни, які не тільки не готові фізично до надважких випробувань під час виконання бойових завдань, але вони і морально не готові.

Висновки:

1. Співавторами наукової публікації проаналізовано нормативні документи України, зміст навчальних програм із дисципліни «Фізичне виховання» у ВНЗ (на сайтах Університетів), науково-методичну літературу [1-25 та ін.].

2. Колектив фахівців із фізичної підготовки та військово-патріотичного виховання Національного університету оборони України (С. Присяжнюк, О. Петрачков, Д. Оленєв та ін.) стверджує, що забезпечення якісного планування навчальної дисципліни «Фізичне виховання» керівництвом ЗВО сприяє:

- дотримання Законів України: «Про фізичку культуру і спорт», «Про вищу освіту», «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту»;

- дотримання Національної стратегії з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація», в якій, зокрема, відзначається: ... модернізація в навчальних закладах системи фізичного виховання (а не ліквідація), яке має бути органічно поєднано з іншими компонентами здорового способу життя; посилення

відповідальності керівників навчальних закладів за забезпечення, розвиток і модернізацію фізичного виховання та належний рівень рухової активності; забезпечення медико-педагогічного контролю за фізичним вихованням дітей у загальноосвітніх навчальних закладах (URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/42/2016#Text>);

- якісній підготовці НПП кафедр до проходження акредитацій;
- позитивному ставленню студентів до дисципліни;
- прозорому проведенню профорієнтаційної роботи в закладах освіти;
- позитивному ставленню майбутніх воїнів до служби в армії, адже вони фізично та морально готові боронити нашу країну від ворожої навали.

3. Провівши другий етап річного наукового дослідження – аналіз анкетного опитування офіцерів Збройних Сил України діяльність яких пов'язана з роботою у сфері фізичної підготовки і спорту із військовослужбовцями (табл. 3, 4, 5, 6) авторський колектив наукової публікації підтверджує, що процес фізичної підготовки в Інституціях СБОУ сприяє:

- поліпшенню фізичного розвитку та зміцненню здоров'я;
- підвищенню військово-спеціальної підготовки військовослужбовців;
- вихованню психічної стійкості та морально-вольових якостей;
- формуванню готовності військовослужбовців до перенесення екстремальних фізичних і психічних навантажень у період підготовки та ведення бойових дій;
- вдосконаленню бойової злагодженості військових підрозділів і т.д. [11; 14; 15; 17; 19; 20-24 та ін.].

Перспективи впровадження результатів наукового дослідження:

1. Пошук нових шляхів у вихованні мотивації щодо фізичного вдосконалення студентської молоді через можливість залучення військових НПП, науковців і представників військових підрозділів до проведення теоретичних і практичних занять із навчальної дисципліни «Фізичне виховання».

2. Участь студентів і курсантів ВВНЗ у спільних спортивно-масових

заходах (наприклад, два рази на рік).

Список використаних джерел

1. Конституція України. – Суми : ТОВ «ВВП НОТІС», 2023. – 56 с.
2. Барков В. М. Фізична підготовка у військах. Практичні рекомендації / В. М. Барков, С. І. Глазунов, С. М. Жембровський, О. В. Петрачков, Д. В. Погребняк, Г. І. Сухорада, Ю. С. Фіногенов. – К.: НУОУ, 2017.
3. Діхтяренко Зоя. Військово-патріотичного виховання учнівської та студентської молоді, курсантів у спортивному гуртку «Бойовий хортинг» в умовах воєнного стану / Зоя Діхтяренко, Едуард Єрмоменко // Проблеми освіти: збірн наук праць. Ел вид ДНУ «ІМЗО». К., 2022. Вип. 2 (97). – С. 239-265.
4. Діхтяренко З. Готовність до захисту Вітчизни закладено в унікальності системи хортингу – давні та славні історико-культурні корені українського народу / Зоя Діхтяренко, Віктор Постовий // Теорія і методика хортингу: зб. наук. праць / [ред. кол.: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2016. – Вип. 6. – С. 6-14.
5. Кривич В. М. Організаційно-педагогічні умови формування готовності майбутніх інструкторів з фізичної підготовки і спорту до професійної діяльності / В. М. Кривич, О. О. Момот, О. М. Шило, Є. Ю. Шостак, С. М. Єлін, С. М. Новік // Науковий часопис УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024. – Вип. 8(181)24. – С. 122-129.
6. Лановий С. В. Особистісний розвиток початкуючих викладачів ВВНЗ інституцій сектору безпеки і оборони України із акцентованим використанням засобів фізичної підготовки / С. В. Лановий, О. М. Репенко, С. В. Легенчук, О. М. Шило, С. М. Єлін, І. М. Бовсунівський // Науковий часопис УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024. – Вип. 9(182). – С. 156-164.
7. Малинський І. Й. Вплив тренувань з бойового хортингу на профілактику психофізіологічного стресу учнівської та студентської молоді, курсантів / І. Й. Малинський, З. М. Діхтяренко, В. П. Чаплигін, В. О. Хоменко,

С. Ю.Коцюба // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. – Вип. 2(122) 20. – С. 100-105.

8. Михайлов В. В. Вдосконалення спеціальної фізичної підготовки в навчальних центрах Збройних Сил України в сучасних умовах / В. В. Михайлов, А. П. Петрук, В. М. Афонін // Збірн тез доповідей VI Міжн наук-практ конф «Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки та спорту Збройних Сил України, правоохоронних органів, рятувальних та інших спеціальних служб на шляху євроатлантичної інтеграції України». – К.: НУО України, 2022. – С. 259-260.

9. Оленєв Д. Г. Здоров'язбережувальні компетенції студентів під час навчання у закладах вищої освіти ІТ-технологій. Від теорії до практики: монографія / Д. Г. Оленєв. – К.: НУБіП України, 2020. – 328 с.

10. Оленєв Д. Плавання та методика його викладання / Д. Оленєв, О. Юденко, В. Шемчук. – К.: НУОУ, 2005. – 124 с.

11. Опарін О. А. Методики фізичного виховання у валеології: навч. посіб. / О. А. Опарін, П. Є. Лівак, З. М. Діхтяренко, А. Г. Захаріна, Є. А. Захаріна, І. О. Корженко, А. В. Стешиц, Н. Б. Петренко; за заг. ред. проф. О. А. Опаріна. Харків : Факт, 2025. – 448 с.

12. Отравенко Олена. Виховання ціннісного ставлення учнів, студентів і курсантів до здоров'язбережувальної діяльності засобами бойового хортингу / Олена Отравенко, Зоя Діхтяренко, Владислава Ганчева, Едуард Єрьоменко // Проблеми освіти: збір наук праць. Електронне видання ДНУ «ІМЗО». К., 2024. Вип. 2 (101). – С. 278-298.

13. Отравенко О. В. Мотиваційні пріоритети у вихованні почуття національної самосвідомості учнів, студентів і курсантів засобами бойового хортингу / О. В. Отравенко, З. М. Діхтяренко, Е. А. Єрьоменко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. № 4 (363), 2024. С. 117-126.

14. Петрачков О. В. Аналіз фізичної підготовленості офіцерів Збройних

Сил України під час повномасштабних бойових дій / О.В. Петрачков, В.В. Суспо, Є.В. Кирпенко // Збірн тез доповідей VII Міжн наук-практ конференції «Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки та спорту Збройних Сил України, правоохоронних органів, рятувальних та інших спеціальних служб на шляху євроатлантичної інтеграції України». – К.: НУО України, 2023. – С. 295-299.

15. Петрачков О.В. Критерії та показники оцінювання сформованості фізичної готовності майбутніх офіцерів механізованих військ сухопутних до професійної діяльності / О.В. Петрачков, Д.О. Коновалов // Збірник тез доповідей VI Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки та спорту Збройних Сил України, правоохоронних органів, рятувальних та інших спеціальних служб на шляху євроатлантичної інтеграції України». – К.: НУО України, 2022. – С. 47-51.

16. Присяжнюк С. І. Використання здоров'язбережувальних технологій у фізичному вихованні студентів спеціального медичного відділення. Теорія та практика: монографія / С.І. Присяжнюк. – К.: ЦП «КОМПРИНТ», 2012. – 464 с.

17. Присяжнюк С.І. Стан здоров'я та рівень фізичної підготовленості студентів першого курсу закладів вищої освіти / С.І. Присяжнюк, Д.Г. Оленєв // Збірн тез доповідей VI Міжн наук-практ конференції «Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки та спорту Збройних Сил України, правоохоронних органів, рятувальних та інших спеціальних служб на шляху євроатлантичної інтеграції України». – К.: НУО України, 2022. – С. 294-297.

18. Присяжнюк С.І. Фізичне виховання студентів як компонент професійної освіти: навч посібник / С.І. Присяжнюк, Д.Г. Оленєв, В.П. Краснов. – К.: НУБіП України, 2018. – 571 с.

19. Старчук О.О. Педагогічні умови формування фізичної готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності у процесі військово-професійної підготовки / О.О. Старчук // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. 2010. Вип. 3. [URL:](https://pedagogical-academy.com/index.php/journal/about)

http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2010_3_13.

20. Фізичне виховання в польових умовах: Метод. реком. ВП 7-00(01),01. ГУП ЗС України, 2019. – 32 с.

21. Фізичний розвиток особистості: навч. посібн. / О. Хацаюк, З. Діхтяренко, О. Шило; за заг ред. З. Діхтяренко. – К.: КІНГУ, 2024. ISBN: 978-620-8-17196-4.

22. Шемчук В. Організація та методика проведення занять із подолання перешкод / В. Шемчук, О. Петрачков, Н. Вербин, С. Жембровський. – К.: Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, 2021. – 72 с.

23. Юденко О. В. Біомеханіка з основами кінезіології – важливий освітній компонент програми для здобувачів вищої освіти спеціальності 017 «Фізична культура і спорт» в умовах ВВНЗ / О. В. Юденко, Д. Г. Оленев, К. В. Кішлалі // Педагогічна Академія: наукові записки, (14), 2025. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14908849>.

24. Ягупов В. Сутність і зміст фізичної готовності майбутніх офіцерів сухопутних військ до професійної діяльності / В. Ягупов, Д. Коновалов. – Військова освіта. 2022. № 1 (45) – С. 283-294.

25. Dikhtiarenko, Zoia, Korzhenko, Iryna, Steshyts, Andrii. Training of future physical education teachers and martial arts coaches – Combat Horting to the application of healthcare technologies (2022). Physical culture, sports and physical rehabilitation in modern society. Nataliia Khlus, Oleksandr Nestorenko (editors). *Monograph*. Publishing House of University of Technology, Katowice, 2022, (pp. 22-77).